

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Sociální práce s rodinou v rozvodu
v praxi Oddělení sociálně-právní ochrany
děti Prahy 9**

Petra Vomáčková

Katedra: Sociální práce
Vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová
Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Sociální práce s rodinou v rozvodu v praxi Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9 napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 2. 5. 2016

Petra Vomáčková

Bibliografická citace

Sociální práce s rodinou v rozvodu v praxi Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9 [rukopis]: Bakalářská práce / Petra Vomáčková; vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová. – Praha, 2016. – 57 s.

Anotace

Téma závěrečné práce je „Sociální práce s rodinou v rozvodu v praxi Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9“. Cílem této práce je popsat roli Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9 a odborných poradenských služeb, které vstupují do situace rodiny v rozvodu a jsou nápomocné v porozvodové péči o nezletilé děti.

Text se zabývá mnoha termíny, které se vztahují k dané problematice, prostřednictvím nichž popisuje jednotlivé složky důležité pro vyhodnocení situace dítěte a další sociální práci s rodinou v rozvodu. Přitom se opírá o aktuální legislativu, zejména o novelizovaný zákon o sociálně-právní ochraně dětí. V neposlední řadě nás seznamuje s činností Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9 skrze kazuistiku.

Klíčová slova

Rodina; Dítě; Rozvod; Kolizní opatrovník; Orgán sociálně-právní ochrany dětí; Odborné poradenské služby.

Summary

The topic of the final thesis is „*Social work with family in divorce in practice of the Department of social and legal protection of children Prague 9*“. The goal of this thesis is describe the role of Department of social and legal protection of children Prague 9 and professional consulting services that enter into the family situation in divorce and post-divorce are helpful in the care of minors.

The text deals with many terms related to this issue, it describes the different components relevant for the assessment of the situation of children and their families and other social work with family in divorce. It is based on actual legislation, in particular the revised law on social and legal protection of children.

Finally, it introduces with activities of Department social and legal protection of children Prague 9 documented by case studies.

Keywords

Family; Child; Divorce; Collision guardian; Social and legal protection of children; Professional consulting services.

Poděkování

Mé poděkování patří PaedDr. Marii Vorlové za vedení a spolupráci při tvorbě bakalářské práce. Zároveň jí děkuji za rady, zkušenosti a vstřícný přístup. Dále bych ráda poděkovala sociální pracovníci z Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9, za poskytnutí materiálů a možnosti zpracování kazuistik. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu, kterou mi věnovala po celou dobu studia.

Obsah

Úvod.....	7
1. Rodina.....	9
1.1 Význam rodiny pro dítě	11
1.2 Riziko rozpadu rodiny.....	12
2. Rozvod.....	13
2.1 Dopad rozvodu na děti	15
2.2 Sociální práce s rodinou v rozvodu.....	19
3. Sociálně-právní ochrana dětí	20
3.1 Kolizní opatrovník	21
4. Orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	23
4.1 Metody práce orgánu sociálně-právní ochrany dětí	25
5. Odborné poradenské služby pro rodinu v rozvodu.....	30
6. Formy péče o dítě	33
7. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9.....	38
7.1 Příklady praxe	38
7.1.1 Kazuistika č. 1	39
7.1.2 Kazuistika č. 2	42
7.1.3 Kazuistika č. 3	44
7.1.4 Kazuistika č. 4.....	47
Shrnutí.....	49
Závěr	50
Seznam použité literatury	52
Seznam použitých zkratek	56
Seznam grafů	57

Úvod

Rodina je místo, kde člověk nalezne lásku, porozumění a podporu. Domov by měl být místem bezpečí a životní jistoty. Rodina a domov je věcí osobní a citlivou tím, že mezi členy je velmi blízký vztah. Pro dítě má toto uskupení nezanedbatelnou funkci, díky které si utváří vlastní identitu. Rozvoj dítěte může být však narušen v případě, kdy dojde k rozvodu rodičů.

Rozvod manželství představuje právní akt ukončení manželství. Dotýká se nejen života manželů, ale také dětí. V bakalářské práci se zaměřuji na nezletilé děti, jejichž rodiče se rozvádějí. Tyto děti potřebují hájit své zájmy během rozvodového řízení.

Zde je důležitá role sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kteří by měli na základě sociálního šetření posoudit dostatečnou nebo naopak nedostatečnou péči o děti a na tomto základě vynést posudek, který bude po té předložen soudu. Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí zjišťují názor dětí, který je v celém procesu velmi důležitý. Dle Úmluvy o právech dítěte a Listiny základních práv a svobod má dítě právo vyjádřit se k záležitosti, které se jej týkají a v nichž je rozhodováno o něm samotném.

Cílem této práce je popsat roli Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9 a odborných poradenských služeb, které vstupují do situace rodiny v rozvodu a jsou nápomocné v porozvodové péči o nezletilé děti.

Na začátku bakalářské práce se budu věnovat rodině jako důležitému prostředí pro dítě. Jako klíčové považuji znát situaci dítěte, kdy může sociální pracovník lépe rozhodovat o porozvodové úpravě poměrů nezletilých dětí. Případně rodině doporučit odborné poradenské služby.

Navazuji kapitolou samotného rozvodu. Zde popisuji fáze a typy rozvodu, charakterizuji postavení dítěte v jeho průběhu a po něm, uvádím syndrom zavrženého rodiče a ve stručnosti se věnuji rozvodovosti v České republice dle Českého statistického úřadu. Dále přibližuji sociální práci s rodinou během rozvodu. Zde uvádím, co zahrnuje sociálně-právní ochrana dětí, popisuji, komu je sociálně-právní pomoc poskytována.

V bakalářské práci budu hlavně pojednávat o roli Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9, jak sociální pracovníci pracují s rodinou v rozvodu a jaké používají metody práce. Tyto metody práce a poskytované odborné služby pro rodiny

v rozvodu doložím v praxi pomocí kazuistik, které jsem zpracovala na základě praxe Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9.

V celé práci se opírám o aktuální legislativu (Úmluva o právech dítěte, novelizovaný zákon o sociálně-právní ochrany dětí a nový občanský zákoník – Rodinné právo).

1. Rodina

Ujasnění pojmu rodina je velmi složité, protože se jedná o objekt zájmu hned několika vědních disciplín, ale i proto, že se setkáváme s různými podobami rodin. Pojetí rodiny se také proměňuje v čase.

„Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity“¹

O rodinném soužití můžeme mluvit tam, kde dítě uspokojuje potřeby rodičů, a rodiče uspokojují potřeby dítěte.

V současnosti má v západní civilizaci rodina zejména tyto funkce:

1. podporování socializace, tj. vychovávání dětí
2. vztahovou podporu dospělých lidí
3. ekonomickou podporu všech členů²

Fungování rodinného systému

Na rodinu bychom se měli dívat jako na celek (rodinný systém), skrze něj můžeme pochopit i individuální chování členů rodiny. Rodina musí být v rovnováze a mít určitý řád, aby mohla být adaptabilní a přitom si uchovávat pocit rodinné identity. Současně musí citlivě reagovat na potřeby změny, růstu a měnící se vnější podmínky.³

¹ MPSV. *Národní zpráva o rodině* [online]. 2015-11-15, 2004 [cit. 2015-11-15].

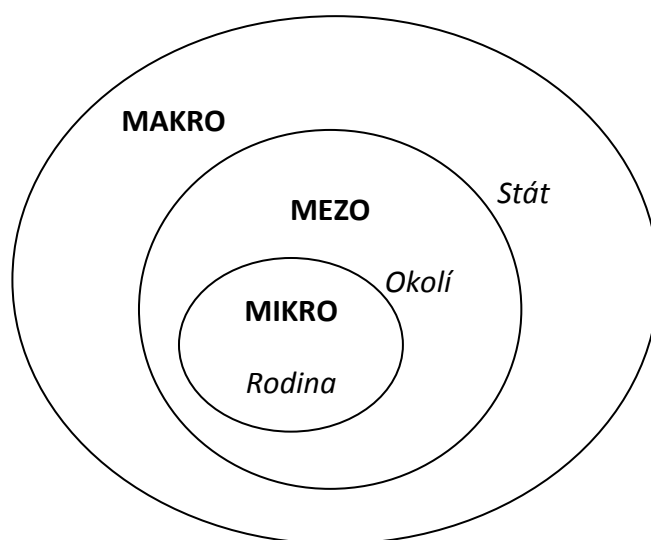
Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdfMPSV. *Porozvodové konflikty* [online]. [cit. 2015-10-26]. s. 9

² MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče: od teorie k terapii*. Vyd. 1. Překlad Petr Patočka. Praha: Portál, 2010, 183 s. Spektrum (Portál). ISBN 978-807-3677-398. s. 14

³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Překlad Stanislav Štech, Ludmila Šašková. Praha: Portál, 2001, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-717-8559-8. s. 25-34

Co vše působí na rodinu

Jsou to prostředí, které rodinu obklopují a ovlivňují. V jejich rámci může rodina najít pomoc, ale i problémy. Jedná se o **mikroprostředí**, kde se nachází samotná rodina. Jádrem problémů mohou být narušené vztahy, chaotičnost, rodičovský styl (autoritářství), nezaměstnanost, chudoba, místo bydlení apod. **Mezoprostředí** je vnější prostředí rodiny, tedy společenství lidí, se kterými je rodina v kontaktu. Patří sem přátelé, škola, zaměstnání rodičů, sociální služby, zdravotní péče ad. Posledním prostředím je **makroprostředí**, které vytváří celkovou atmosféru a klima pro prevenci a řešení problémů v rodině (stát, ministerstva, sociální politika).

Graf č. 1: Prostředí kolem rodiny

Každý rodinný systém se skládá z několika subsystémů. **Partnerský subsystém** je základní, hraje hlavní roli ve všech vývojových fázích životního cyklu rodiny. Celkový úspěch fungující rodiny závisí do značné míry na schopnosti ženy a muže vypracovat si dobře fungující vztah. Mezi partnery je důležité si uvědomit, jak činí společná rozhodnutí, řeší běžné konflikty, jak plánují budoucnost rodiny a jak probíhá jejich vzájemná interakce a intimita. Vztah **rodič-dítě** se u ženy vytváří už v těhotenství. Příchod dítěte je radostná událost, bohatá zkušenost, ale i období náchylné ke krizím. V **sourozeneckém subsystému** se dítě učí spolupráci, soutěžení, vzájemné podpoře, učí se vyjednávat a vytvářet kompromisy. Důležitým bodem z hlediska fungování rodiny jsou hranice mezi subsystémy.⁴

⁴ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Překlad Stanislav Štech, Ludmila Šašková. Praha: Portál, 2001, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-717-8559-8. s. 25-26

Rodinný systém musí být jak adaptabilní, tak i hierarchicky uspořádaný. Rutina dodává životu rodiny organizovanost a pravidelnost, což zvyšuje pocit bezpečí jejich členů a efektivitu fungování rodinného systému. Udržet rovnováhu mezi adaptabilitou a organizovaností je rozhodující moment při zvládání situačních stresů a celkově v rodinném životě.⁵

1.1 Význam rodiny pro dítě

Rodina má možnost ovlivňovat dítě, je modelem mezilidských vztahů, které si dítě ponese dál do života. Podle úrovně jistoty, kterou zažívá v rodině, si vytváří jistotu svou. Vliv rodičů naprosto převažuje nade všemi ostatními vlivy. Domov rozhodujícím způsobem předurčuje, zda se cítí dítě šťastné a vyrovnané. Rozhoduje o tom, jak dítě vychází s dospělými, kamarády a ostatními dětmi.

Ve vztahu rodič-dítě je důležitá bezpodmínečná láska, tzn. mít své dítě rád bez ohledu na jeho chování. Jestliže ho milujeme bez podmínek, bude mít o sobě dobré mínění a bude samo se sebou spokojeno. Jestliže ho milujeme pouze tehdy, když splní naše požadavky nebo očekávání, bude pociťovat svoji nedostatečnost, protože nikdy neudělá dost, aby se nám zavděčil.⁶

Dětský psycholog Zdeněk Matějček formuloval pět hlavních psychických potřeb dítěte, k jejichž naplnění dochází v prostředí rodiny:

1. stimulace, která vede k aktivitě
2. smysluplné prostředí
3. životní jistota
4. identita (skrže citový vztah)
5. otevřená budoucnost⁷

⁵ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Překlad Stanislav Štech, Ludmila Šašková. Praha: Portál, 2001, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-717-8559-8. s. 32

⁶ CAMPBELL, Ross. *Potřebuji tvou lásku: [co můžeš udělat pro své dítě]*. 1. vyd. Praha: Návrat, c1992, 223 s. Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-854-9511-2. s. 29

⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2. s. 41

Dítě pro svůj zdravý vývoj potřebuje náležitý přísun podnětů z okolí. Smysluplné prostředí je takové, kde se z podnětů stávají poznatky, zkušenosti a samotné podněty mají určitý řád a smysl. Pokud dítě necítí bezpečí, jistotu, může zažívat pocity úzkosti nebo agrese. Dítě potřebuje mít vlastní společenskou hodnotu, být přijímáno a oceňováno. Poslední důležitou potřebou je životní perspektiva (na něco se těšit, k něčemu směřovat, o něco se snažit).⁸

Vztahy mezi rodiči a dětmi podle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

Rodiče a dítě mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva. Těchto vzájemných povinností a práv se nemohou vzdát, tedy jsou nezrušitelná a oboustranná (§855).

Rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven (§865). Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě

a v souladu se zájmy dítěte (§875 a §876). Při rozvodu a po něm často dochází mezi rodiči k nesouladu při výkonu rodičovské odpovědnosti. Do konfliktů mezi rodiči ohledně vzájemné péče o dítě vstupuje orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Rodič nemůže dítě zastoupit (z emočních, vztahových a finančních důvodů), jestliže by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi těchto rodičů. V takovém případě jmenuje soud dítěti kolizního opatrovníka (§892).

1.2 Riziko rozpadu rodiny

Rodina je tvořena z jedinců, kteří mají svá chování a postoje, kterými se mohou vzájemně obohacovat. K tomu je potřeba tolerance a bezpodmínečné přijetí člena rodiny. Může se stát, že po čase je tato rozdílnost spíše na obtíž. Často je to způsobeno z citového neustálení, neurotických poruch, nebo se dvojice manželů (partnerů) k sobě zkrátka nehodí. Samozřejmě zde hrají roli i vnější vlivy společenské a ekonomické. Měli bychom se naučit spojit individuální svobodu v osobním životě s potřebou vytvářet pevné a trvalé svazky s druhými lidmi.

Krizе rodiny (respektive manželství, ale dotýká se celé rodiny) je nejčastěji způsobena nevěrou, dlouhodobým stresem, napětím, nemocí, úmrtím, stěhováním a dalšími změnami. Dále rodině škodí překročení, nebo nenaplňování rolí.⁹

⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2. s. 43-44

2. Rozvod

Jedná se o právní úkon, který velmi zasahuje psychiku, emoce, sociální a ekonomickou situaci. A zejména situaci dětí a vzájemných vztahů. Rozvod má na psychiku dopad srovnatelný s úmrtím někoho blízkého. V průběhu rozvodové pře lze očekávat zhoršení zdravotního stavu rozvádějících se manželů.¹⁰ Proto je vhodné rozvodový proces ukončit, co nejdříve.

„Vědomí společenské hodnoty i vlastní zdravé sebevědomí dítěte velice posiluje, jestliže může své rodiče, i když se rozvedli, nadále pokládat za hodnotné lidi.“¹¹

Návrh na rozvod podává zpravidla jeden z manželů (žalobce) a druhý (žalovaný) se v případě **nesporného (smluveného) rozvodu** k tomuto návrhu písemně připojí. Pokud se má jednat o nesporný rozvod, musí manželé mezi sebou uzavřít dohodu o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, kterou schválí soud, a dohodu o vypořádání majetku, o bydlení po rozvodu, případně o výživném na druhého manžela (je-li požadováno).¹² V tomto případě soud nebude zkoumat důvody rozvratu manželství a rozvod může proběhnout rychle a hladce. Rozvádějící se manželé už nečekají žádné další soudy, protože jsou dohodnuti na tom, co bývá často předmětem dlouhých a nepříjemných soudních sporů.

Dohoda je písemná smlouva s úředně ověřenými podpisy obou manželů, předložena nejpozději u nařízeného jednání o rozvod manželství. Dohoda o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu obsahuje především společné rozhodnutí, komu bude po rozvodu dítě svěřeno do výchovy, popřípadě zda bude probíhat střídatá či společná výchova a jakou částkou bude druhý z rodičů přispívat na výživu dítěte.¹³ K uzavření dohody mezi manžely může pomoci **mediace**

⁹ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 127 s. Most (Mladá fronta), sv. 1. ISBN 80-717-8249-1. s. 93 srov. MÁCHOVÁ, Jiřina. *Spor o rodinu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, c1970. sv. 1. s. 81

¹⁰ NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 9

¹¹ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06. s. 44

¹² SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2. s. 162 srov. Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., Část 2 - Rodinné právo, Hlava I. Manželství, §757

¹³ SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2. s. 163

(zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci). Je to alternativní mimosoudní řešení sporu zaměřené na dohodu (více v kapitole 5).

Pokud jeden z manželů nesouhlasí, nebo se manželům nepodaří dohodnout o nezletilých dětech, bydlení a majetku, popřípadě soud jejich dohodu neschválí, jedná se o **sporný (nesmluvený) rozvod**. Sporný rozvod probíhá ve dvou etapách, první v opatrovnickém řízení, kde se upravují poměry k nezletilým dětem a ve druhé v občanskoprávním řízení, kde se řeší společné bydlení a majetek.¹⁴

Součástí sporného rozvodu je často nepříjemné dokazování, kdy navrhovatel rozvodu musí prokázat, že je manželství trvale rozvráceno a není předpoklad obnovení. Zkoumají se příčiny rozvratu manželství. Pokud nestačí tvrzení obou manželů, musejí být podloženy důkazy, nejčastěji ve formě svědeckých výpovědí rodičů manželů, příbuzných, kamarádů i společných dětí. Tento rozvod se může táhnout několik měsíců i let.

Soud může k výsledku předvolat nezletilé dítě, ale spíše názor nezletilce soud zjišťuje prostřednictvím jeho zástupce, tj. rodiče či kolizního opatrovníka (více v kapitole 3). Pokud k výsledku nezletilého dojde, soud přihlíží k jeho názoru s ohledem na jeho věk

a rozumovou vyspělost. Při výslechu dítěte u soudu je nutno mít na paměti, že dítě je nezralé citově, rozumově a morálně. Dítě je také závislé na svých rodičích a může být korumpováno, nebo citově vydíráno ze strany jednoho rodiče.¹⁵

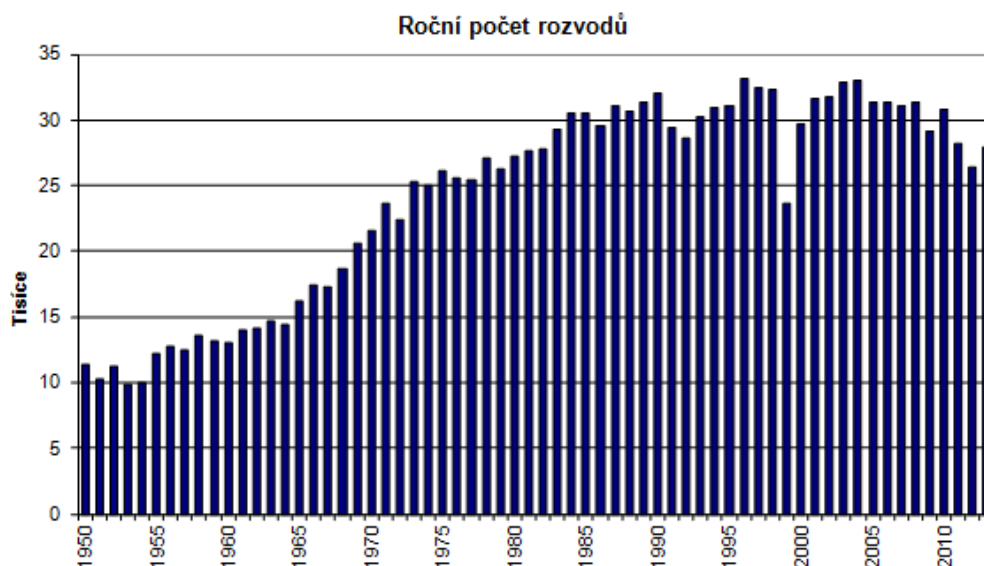
Existují zvláštní důvody, kdy nelze manželství rozvést. Byl-li by rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody (nejčastěji se jedná o dítě s postižením); v rozporu se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť újma.¹⁶

¹⁴ SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2. s. 162 srov. Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., Část 2 - Rodinné právo, Hlava I. Manželství, §755

¹⁵ BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2. s. 69-74

¹⁶ Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., Část 2 - Rodinné právo, Hlava I. Manželství, §755, odst. 2

Statistika rozvodovosti. V roce 2013 soudy ČR rozvedly 27 895 manželství, o 1,5 tisíce více než v roce 2012, ve srovnání s lety 2001-2008 však o 3-5 tisíc méně. Absolutní počet rozvodů tak reflektuje zejména dlouhodobý vývoj snižujícího se počtu sňatků, zatímco intenzita rozvodovosti se příliš nemění, zůstává vysoká. Od roku 2001 se pohybuje na úrovni **45-50 %** manželství končících rozvodem.¹⁷

Graf č. 2: Roční počet rozvodů (zdroj: ČSÚ¹⁸)

2.1 Dopad rozvodu na děti

Dítěti rozvod přináší utrpení. Nejen proto, že se musí vzdát společného života s oběma rodiči, ale také proto, že je zpochybněn jeho samotný původ (rozchod dvou lidí, kteří mu dali život). Dítě je pravděpodobně ztrátou rodičovského páru připraveno o část své identity.¹⁹

Jak říct dítěti o rozvodu. Nejdůležitější je správné načasování, není vhodné říct dítěti tuto závažnou informaci v náročném období (např. zkoušky ve škole), ale ani není dobré tuto informaci dítěti dlouho zatajovat. Při sdělování je důležité vyjádřit situaci otevřeně s přizpůsobením věku dítěte (Nerozumíme si, proto se rozvádíme.) a dát dítěti čas na zpracování a prostor pro naslouchání jeho názorům (naslouchat a neodsuzovat).

¹⁷ Český statistický úřad: Rozvodovost [online]. [cit. 2015-10-26].

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost>

¹⁸ Český statistický úřad: Rozvodovost [online]. [cit. 2015-10-26].

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost>

¹⁹ BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 131 s. ISBN 978-80-7367-843-2. s. 25-26

Rodiče by se měli připravit na různé reakce dítěte (obránné mechanismy) a vysvětlit dítěti, že jejich nesnáze jsou dočasné (rozvod by měl vyřešit jejich konflikt). Nejdůležitější je ovšem, aby dítě chápalo, že nepřichází o rodiče.²⁰

Dítě má být rodiči ujištěno, že kontakt s oběma bude v budoucnu zachován. Ne vždycky tomu tak je, někdy je dítě po rozvodu použito jako nástroj, např. pomsty, nebo poslední naděje, kdy jeden rodič neustále kontaktuje druhého ohledně dítěte a tím doufá, že se k nim vrátí. Dítě může být také využíváno jako prostředník mezi rozvedenými rodiči, nebo je stavěno do pozice náhradního partnera, kdy se rodič dítěti se vším svěřuje a konzultuje. V nejhorších případech je dítě zanedbáváno.²¹

Ideální situace mezi rodiči a dítětem je, kdy je zachován pravidelný kontakt a daří se přitom nevtahovat dítě do rozvodového traumatu. Obraz obou rodičů je zachovaný a příznivý (bez pomluv, lží), protože dítě se s rodiči ztotožňuje. Dítě má polovinu všech svých hlavních zkušeností od otce a polovinu od matky. Když matka pomlouvá otce, nebo obráceně, říkají tím dítěti, že polovina dítěte je špatná. Snižují tím pocit jeho hodnoty.²²

Syndrom zavržení rodiče je častým průvodním jevem rozchodu rodičů. V rozvodových sporech začne dítě, které mívalo bezproblémové vztahy k oběma rodičům, být dlouhodobě popouzené a manipulované jedním rodičem proti druhému rodiči (rodič, který má dítě po rozvodu ve výchově proti rodiči, který se snaží o kontakt s dítětem) vštěpováním, že vše, co s ním souvisí, je špatné, škodlivé a nebezpečné.²³ Eduard Bakalář popisuje syndrom zavržení rodiče takto: „*Dochází tím ke škodlivé deformaci celého emocionálního vývoje dítěte, které zaujímá nenávidný postoj vůči*

²⁰ SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2. s. 110-112 srov. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810. s. 148-150

²¹ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7. s. 48-51

²² *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0. s. 66-67 a

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2. s. 161

²³ BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2. s. 21

*jedné z nejbližších osob bez důvodu a bez pocitu viny. A vede ke ztrátě téměř všeho, co s druhým rodičem souvisí.*²⁴ Tedy ke zdeformování druhé poloviny identity dítěte.

Dopad rozvodu na děti závisí na mnoha faktorech: na jejich věku, na intenzitě předchozího konfliktu mezi rodiči i na tom, zda mají sourozence, prarodiče a další příbuzné. V dalším období ovlivňuje adaptaci dětí to, zda se nadále pravidelně vídají s oběma rodiči. Posouzení následků rozvodu je nesnadné, protože děti mohou trpět i dlouhodobě napjatými vztahy mezi rodiči, kteří se nerozvedou.²⁵

Pocit dítěte, který je často spojován s rozvodem rodičů, je pocit viny (Rodiče se rozvádějí kvůli mně, protože zlobím.). Pro dítě je lepší být původcem událostí, než aby mělo pocit, že nemůže nijak ovlivnit svůj osud, to by ho uvrhlo do tísnivé bezmoci. Sebeobviňování je zde jako úniková cesta.

Další reakcí dítěte na rozvod je, že na sebe upozorňuje (lež, drobné krádeže), může dojít i k útěku z domova. Dítě nezná hranice (rozmazlenost, zvýšená agresivita, neposlouchá, je vulgární). Typické je zhoršení prospěchu ve škole (špatná koncentrace) a upnutí se k partě kamarádů. Dítě během rozvodu pocítuje strach z opuštění jednoho z rodičů; stres z případného nového bydlení; stydí se, ne tolik za rodiče, ale hlavně za rozvod před kamarády ve škole; má vztek, smutek, kdy chce rodiče zachránit. Častou reakcí dítěte na rozvod jsou somatické problémy, jako je koktání, pomočování, bolesti břicha a deprese.²⁶

Dopad rozvodu na děti podle jejich věku

Předškolní věk. Dlouhodobými důsledky je nejvíce ohroženo nejmenší dítě, jež opustil člověk, ke kterému bylo nejtěsněji připoutáno. Dítě reaguje podrážděností, nespavostí a úzkostí. Už **novorozenec** vycítí pocity osob, které se o něj starají (když se smějí, dítě také). Dítě od dvou let odráží emoční vyladění rodičů. Děti raného věku potřebují stejné podmínky a rituály, které jim přinášejí jistotu. Rozvod tuto jistotu významně narušuje. U **batolete** může být hra odrazem, co se děje v rodině (panenky se hádají, jako rodiče). Dítě lpí na rodičích (když odešel tatínek, může odejít

²⁴ BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2. s. 55

²⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4. s. 167

²⁶ ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810. s. 42-80 srov. MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7. s. 43-46

i maminka), možný je návrat ve vývoji, do doby, kdy to bylo lepší. Pokud některý z rodičů zmizí nebo se objevuje jen sporadicky, mohou vzniknout úzkostné prožitky připomínající pocity viny.²⁷

Školní věk. Dítě je schopné vyslyšet argumenty a důvody rodičů a dovede zaujmout i svůj názor. S nástupem dítěte do školy se rozvodem zátěž násobí. Dítě může reagovat regresí, vzdorem, úzkostí nebo vztekem. Dítě má často ve škole problém s koncentrací.²⁸

Dospívající mládež. Období dospívání je plné otázek (čím chci být), když se k tomu přidá rozvod, je to pro hledajícího mladého člověka velká zátěž. Mladiství reagují nejčastěji úzkostí, depresí, nejistotou, zklamáním, delikvencí (drogy, sexuální promiskuita) a strachem z budoucnosti. Mladý člověk si také může vypěstovat nenávisť k druhému pohlaví (dívky nenávidí všechny muže), nebo se bojí, zda budou moct navázat důvěrný vztah.²⁹

Matějček prokázal, že se děti nejhůře vyrovnávají s rozvodem rodičů v době kolem puberty, tj. v době středního školního věku.³⁰

Vliv na dítě má i období po rozvodu, kdy u rodičů probíhá tzv. **psychorozvod** neboli emoční rozvod. Jedná se o složitý proces vyrovnávání se s rozpadem manželství, které může trvat až tři roky.³¹

²⁷ NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 54 a ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810. s. 85-88

²⁸ NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 54 a ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810. s. 92

²⁹ NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 55 a SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2. s. 45-46

³⁰ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7. s. 56

³¹ *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0. s. 65

2.2 Sociální práce s rodinou v rozvodu

Sociální práce může být zaměřena buď jen na dítě samotné, nebo i na jeho rodinu, a je poskytována za účelem zamezení vlivu negativního působení na děti a zejména na obnovení narušených funkcí rodiny. Konkrétní formy pomoci těmto dětem a jejich rodinám by měly být voleny citlivě po vyhodnocení aktuální situace v rodině³² (kapitola 5.1).

Sociální práce s rodinami v tomto období není snadnou záležitostí. Rozvod je většinou spojen s velkým množstvím emocí. Většinou se nejedná o jednorázovou záležitost, ale rozvod probíhá v několika etapách a může trvat i několik let. Mezi rozvádějícími se manžely může panovat nenávisť. Děti se mohou stát při rozvodu rodičů účinnou zbraní, s cílem, co nejvíce uškodit druhé straně. Spolupráce s rodiči v tomto období je obtížná zejména proto, že spolu nejsou mnohdy schopni normálně komunikovat.

Není výjimkou, když se jeden rodič nebo i oba snaží získat na svou stranu i sociálního pracovníka. V tomto ohledu je třeba vymezit roli pracovníka vůči oběma rodičům jako neutrální. V sociální práci s rodinou mají zásadní postavení především sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Sociální pracovníci OSPOD jsou mnohdy prvními profesionály, kteří se s rodinou před rozvodem rodičů setkávají a pracují s ní.³³

³² Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK. *Metody sociální práce s rodinou: učební text*. s. 1

³³ *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0. s. 70-71

3. Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dětí představuje zajištění práv dítěte. Podle §1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí: „... se rozumí zejména: ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu; ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění; působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, ...“

Sociálně-právní ochrana dětí tvoří systém činností celé řady orgánů, právnických a fyzických osob. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod. Z této skutečnosti plyne, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu.³⁴

Práva dítěte jsou zakotvena v **Úmluvě o právech dítěte**. Je to nejvýznamnější dokument v oblasti ochrany práv dítěte. Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989 OSN, v ČR v roce 1990, deklaruje rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc.³⁵

Základní zásady Úmluvy o právech dítěte jsou nepřístupná diskriminace (článek 2); zájem dítěte (článek 3); zachování života a jeho rozvoj (článek 6); spoluúčast (článek 12) – rozhodování v záležitostech, které se jich týkají.³⁶

Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc. V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti dítěte musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.³⁷

³⁴ MPSV: *Sociálně-právní ochrana dětí* [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

³⁵ MPSV: *Sociálně-právní ochrana dětí* [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

³⁶ LUKAVSKÁ, Lucie, Kamil LUKAVSKÝ a Eva ČÁPOVÁ. *Vzdělávání dospělých: jako základní prostředek uplatňování práv dětí v Evropě*. Praha: Jabok, 2000. s. 23 a 134

³⁷ LUKAVSKÁ, Lucie, Kamil LUKAVSKÝ a Eva ČÁPOVÁ. *Vzdělávání dospělých: jako základní prostředek uplatňování práv dětí v Evropě*. Praha: Jabok, 2000. s. 134

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně-právní ochranu dětí vykonávají orgány sociálně-právní ochrany (tj. Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností) a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny (to mohou být dětská krizová centra, linky důvěry, azylová zařízení apod.)³⁸

Podle §5,7,8,9 předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte. Dítě má právo se svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech. Rodič a jiná osoba odpovědná za výchovu jsou oprávněni požádat orgán sociálně-právní ochrany dětí o pomoc.

Sociálně-právní ochrana dětí je určena všem nezletilým dětem bez ohledu na další kritéria a dětem, kteří ji skutečně potřebují. Zákon vymezuje okruh dětí, jimž je věnována zvýšená pozornost.

Podle §6 jsou to děti, jejichž rodiče neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti; nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Podle §31 péče o děti uvedené v §6 spočívá v poskytování pomoci při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů.

3.1 Kolizní opatrovník

§943 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku: „*Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet podle zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon. Jmenovaný opatrovník má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li z hlediska zájmu dítěte zapotřebí, aby soud nebo jiný orgán veřejné moci v záležitosti dítěte rozhodl.*“

Podle §17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí: „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává funkci opatrovníka.*“

³⁸ Právo na dětství: Kdo ji vykonává?. [online]. [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/ochrana-prav-deti/kdo-ji-vykonava/>.

Kolize zájmů se předpokládá vždy, pokud jsou rodiče a dítě účastníci stejného řízení. Soud jmenuje kolizního opatrovníka OSPOD, který je opatrovnictví povinen přijmout. Může jít např. o řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte.³⁹

Soud pověřuje opatrovníka OSPOD obecního úřadu v místě pobytu dítěte. Povinností opatrovníka je hájit a prosazovat zájmy nezletilých dětí a neměl by souhlasit s dohodou, která by nebyla v zájmu dítěte.⁴⁰

Kolizní opatrovník vykonává procesní práva účastníka řízení (účastní se řízení, může nahlížet do spisů, vyjadřuje se k návrhům a důkazům). OSPOD jako kolizní opatrovník podává soudu **zprávy o poměrech nezletilého dítěte**, o jeho rodině, prospěchu ve škole. Kolizní opatrovník zprostředkovává dítěti informace a zjišťuje jeho názor. Dále je oprávněn navštěvovat dítě a rodinu, kde dítě žije (§52). Zjišťuje ve škole, u lékaře, v zaměstnání, nebo jinde, jak rodiče o dítě pečují, v jakých podmínkách dítě žije, jaký má prospěch a chování (§53, odst. 1). Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům (§906, nového občanského zákoníku). Všechny zjištěné okolnosti a důkazy OSPOD vyhodnotí a sdělí je soudu.⁴¹ Tento druh opatrovnictví slouží pouze k zabezpečení zájmů dítěte pro dané řízení a funkce opatrovníka končí s uzavřením daného řízení.⁴²

V souvislosti kolizního pracovníka však současně platí, že je OSPOD povinen realizovat preventivní a poradenskou činnost (§5-9). To je důležité zejména v situaci, kdy je vedeno řízení o úpravě péče, výživném a styku s dítětem. V situacích, kdy se OSPOD dozví o neshodách mezi rodiči, bude provedeno vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny s ohledem na zjištění rodičovských kompetencí a zjištění vztahů mezi jednotlivými členy rodiny. OSPOD může doporučit odpovídající služby s cílem odstranit nebo zmírnit důsledky rozporů v rodině. OSPOD je povinen vést rodiče k vzájemnému porozumění, vzájemné komunikace pro účel zajistit morální a hmotný prospěch jejich dítěte.⁴³

³⁹ *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxii, 890 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-727-0. s. 225

⁴⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2. s. 163 srov. zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, Hlava II., §17

⁴¹ *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxii, 890 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-727-0. s. 231-232

⁴² *Sociálně právní ochrana dětí a kolizní opatrovnictví* [online]. 2015-11-15 [cit. 2015-11-15]. Dostupné z: https://www1.rosice.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=14122&id_dokumenty=7605. s. 2-3

⁴³ *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxii, 890 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-727-0. s. 234

4. Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Orgány sociálně-právní ochrany dětí se o situaci v rodině dozvídají mnohdy až v době, kdy komunikace mezi rodiči neexistuje, nebo je omezena na minimum. OSPOD poté naváže intenzivní spolupráci s rodinou. Sociální pracovník se snaží problém společně s rodiči nalézt, pojmenovat a navrhnout možnosti jeho řešení.

Cílem je obnovení komunikace mezi rodiči, která je nutná pro přiměřený výkon rodičovské role. Z metod práce jsou využívány metody individuální sociální práce, případová práce, krizová intervence a poradenství. Intervence do rodin se odvíjí od řešeného problému, převažuje preventivní působení před represivními zásahy.

Náklady vzniklé v souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany dětí, není-li stanoveno jinak, nese stát. Rodiče mají ze zákona povinnost spolupracovat s OSPOD při ochraně zájmů a práv dítěte a na výzvu příslušného OSPOD se dostavovat k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace. Rodiče jsou však také povinni umožnit návštěvu zaměstnance OSPOD do obydlí, kde dítě žije.

OSPOD vede **spisovou dokumentaci o dítěti**. Podle § 55 odst. 5 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, je možné na základě písemné žádosti nahlížet do spisové dokumentace vedené o dítěti.

Při výkonu sociálně-právní ochrany se zaměstnanci OSPOD seznamují se skutečnostmi, které se týkají citlivých mezilidských vztahů. Vzhledem k povaze těchto vztahů zákon stanoví **povinnost mlčenlivosti** zaměstnanců OSPOD. Ustanovení § 57 zákona o sociálně-právní ochraně dětí uvádí, že zaměstnanci OSPOD jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterým při provádění sociálně-právní ochrany nebo v přímé souvislosti s tím seznámili.⁴⁴

⁴⁴ MPSV. *Porozvodové konflikty* [online]. [cit. 2015-10-26]. s. 11-13

Postavení OSPOD před soudem a ochrana dítěte v souvislosti s rozvodovou problematikou

O úpravě poměrů nezletilých dětí rozhoduje pouze soud. V řízení o úpravě poměrů je potřeba, aby se sociální pracovníci zaměřili zejména na sporné případy, kdy je nějaký problém ohledně uzavření dohody mezi rodiči. Soud dává návrh na svěřeni do péče před rozvodem, po rozvodu nebo společně před a po rozvodu.

OSPOD rozvodovou situaci prošetřuje. Prvně probíhá rozhovor na OSPOD. Když s rozhovoru vyplyne, že není něco v pořádku ve vztahu rodič a dítě nebo mezi rodiči navzájem, následuje dále šetření v rodině.

Soud po OSPOD požaduje např., aby provedl rozhovor s nezletilými dětmi, zjistil celkovou rodinnou situaci, a jak se děti k rozvodu staví. Zda jsou seznámeni s návrhem na rozvod a jak se na tu situaci dívají. OSPOD toto zjišťuje rozhovorem s rodiči a rozhovorem s dětmi. Může zažádat školu a popř. lékaře o vyjádření. Školu a lékaře žádá pouze v případě, že se v rodině vyskytuje nějaký vážnější problém.

Dále na základě požadavku soudu prošetřuje, jak se k návrhu staví otec či matka a zda je možná dohoda či nikoli. Po prošetření pracovníci sepisují zprávu, která je u soudu přednesena, a u kterého jsou pracovníci přítomni. Pro opatrovnický soud je velmi důležitá zpráva sociálního pracovníka, který jako kolizní opatrovník dítě v řízení zastupuje.

Ve zprávě může zmínit i návrh a výši výživného. Zpráva je u soudu předčtena. Kolizní pracovník je u soudu vždy přítomen. Opatrovnický soud bere ohled na jeho názor.

4.1 Metody práce orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Nejčastěji využívaná metoda pracovníků OSPOD je **rozhovor** s rodiči, v případě, že to situace vyžaduje i s dětmi. Další nejčastější metody jsou šetření v rodině a pozorování.

Strukturované vyhodnocování

Strukturované vyhodnocování zahrnuje sbírání informací o dítěti a jeho rodině, systematické rozřídění a analýzu těchto informací, včetně vzájemných souvislostí. Informace jsou zaznamenávány dle předem dané struktury, do základních kategorií, které tvoří minimální rámec pro získání objektivního náhledu na potřeby dítěte, a tedy i pro rozhodování o dalším postupu práce s rodinou.⁴⁵

Hodnocení dítěte a rodiny má v první řadě ukázat, nakolik je její prostředí pro dítě příznivé, případně nepříznivé. Vedle toho má umožnit plánování a posuzování efektivity práce s rodinou.⁴⁶

Společně s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, se do sociálně-právní ochrany dětí zavádí proces Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny. Tento koncept přináší do oblasti sociální práce s ohroženými dětmi a mládeží určitou strukturu a rámcuje oblasti vývojových potřeb dítěte, rodičovských kompetencí a rodinného prostředí, na které se mají pracovníci a pracovní týmy při práci s dětmi zaměřit.

§ 10, odst. 3c *„pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6, podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte,“*

Proces zjišťování potřeb dítěte je postaven na základních vědních oborech, jako je lékařství, psychologie, pedagogika, sociální vědy a snaží se pojmout situaci dítěte v kontextu celostního (holistický přístup).⁴⁷

⁴⁵ *Sociální práce/ Sociálna práca: Transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2015, 15(2). ISSN 1805-885X. s. 23

⁴⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče: od teorie k terapii*. Vyd. 1. Překlad Petr Patočka. Praha: Portál, 2010, 183 s. Spektrum (Portál). ISBN 978-807-3677-398. s. 124

Při vyhodnocování bereme v potaz např. teorii vývojových úkolů, kdy má dítě v určitém věku svého vývoje zvládnout stanovené činnosti. V kojeneckém a předškolním věku se od dítěte očekává aktivní jazyk, odlišování vlastní osoby od okolí a sebekontrola. Střední školní věk sebou přináší adaptaci na školu, školní výsledky (čtení, psaní, počítání), vycházení s vrstevníky a chování podle pravidel. S adolescencí je spojený úspěšný přechod na sekundární vzdělávání, zapojení do mimoškolních aktivit, navazování blízkých přátelství se stejným pohlavím i s opačným pohlavím a vytváření soudržného pocitu vlastní identity.⁴⁸

Při vstupním hodnocení dítěte a jeho rodiny se určí závažnost ohrožení dítěte a vymezení rychlosti a intenzity následného postupu. Pokud je problém závažnější nastupuje podrobné a komplexní vyhodnocení situace dítěte. Vyhodnocení se zde nezaměřuje pouze na danou situaci, ale zaměřuje se daleko více na historii situace dítěte a rodiny, rodičovské kompetence a další zdroje okolo dítěte a rodiny.⁴⁹

Cílem vyhodnocování je objasnit a identifikovat potřeby dítěte a jeho rodiny a ověřit jejich naplňování; zjistit silné stránky rodičů při péči o dítě a nalézt vhodné formy podpory tam, kde rodičovská kapacita nedostačuje k naplňování potřeb dítěte. Zhodnotit situaci dítěte v širším kontextu; najít zdroje podpory pro rodinu mimo domácnost; vytvořit společně individuální plán řešení situace dítěte.⁵⁰

Princip vyhodnocování je založen na informacích a znalostech o vývoji dítěte, také na důkazech a zdroji zjištění (skrze rozhovor, pozorování). Je to proces, nikoli jednorázové opatření, který je zaměřeno na dítě, kdy bezpečnost dítěte je na prvním místě. Snaží se podpořit pozitivní aspekty v situaci dítěte a rodiny. Pracovníci se snaží s rodinou spolupracovat a být transparentní (nevymýšlí si řešení sami v kanceláři, ale za účasti rodiny). K dítěti přistupují individuálně, protože každé dítě je jedinečné a zaujímají celostní přístup (dívejí se na případ ze všech úhlů pohledu).⁵¹

⁴⁷ RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha, c2014, 29 s. ISBN 978-80-260-5521-1. s. 6

⁴⁸ RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha, c2014, 29 s. ISBN 978-80-260-5521-1. s. 6

⁴⁹ RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha, c2014, 29 s. ISBN 978-80-260-5521-1. s. 6-7

⁵⁰ RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha, c2014, 29 s. ISBN 978-80-260-5521-1. s. 8

⁵¹ RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha, c2014, 29 s. ISBN 978-80-260-5521-1. s. 8-9

Oblasti vyhodnocování. Vývojové potřeby dítěte (zdraví, emoční vývoj a chování, rodinné a sociální vztahy, identita a sociální prezentace, samostatnost a sebeobsluha). Rodičovská kapacita (základní péče, zajištění bezpečí a ochrany, citová vřelost, stimulace a podněty, vedení a hranice, stabilita). Rodina a prostředí (rodinná historie, fungování rodiny, bydlení, zaměstnání, finanční situace, sociální začlenění rodiny a komunitní zdroje).⁵²

Návštěva v rodině

(§52, zákon č. 359/1999)

OSPOD zjišťuje, jak konkrétní bydliště, jak jednoho, tak druhého rodiče, vypadá. Jaké v bydlišti má dítě svoje místo na spaní, na přípravu do školy, na hraní si. Dále je zjišťován příjem rodičů, finanční náklady související s bydlením a s péčí o dítě. Důležité je také prozkoumat schopnosti a možnosti osobní péče o dítě každého z rodičů.

Po příchodu do domácnosti sociální pracovník OSPOD ukazuje papír o nařízení soudem nebo jiného úřadu z České republiky. Oznamí rodičům, kdo po nich návštěvu vyžaduje a pak následuje samotné šetření. Prověřuje poměry v rodině, bytové problémy, zaměstnání obou rodičů, šetření ohledně péče u obou rodičů a sledují se vazby mezi všemi účastníky. Součástí návštěvy je i rozhovor s dětmi. Pokud děti ale nejsou ochotny komunikovat, i třeba kvůli věku dítěte, žádá se o pohovor např. dětský psycholog.

Individuální plán ochrany dítěte

Obsah individuálního plánu (dále jen IP) ochrany dítěte je uveden ve Vyhlášce z roku 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, § 2.

IP je sestaven na základě výstupů strukturovaného vyhodnocení situace dítěte a rodiny. Ze zjištěných rizik a potřeb dítěte jsou vytvořeny cíle IP, které musejí být definovány jasně a aktivně (např. zajištění stabilního prostředí pro dítě). Cíle jsou dále rozpracovány do opatření, případně aktivit, ke každému opatření jsou určeny konkrétní

⁵² RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha, c2014, 29 s. ISBN 978-80-260-5521-1. s. 24-28

osoby odpovědné za naplnění opatření (rodiče, OSPOD, třídní učitel, klíčová pracovnice sociální služby). A je dán termín, k němuž bude opatření naplněno.⁵³

Plán musí obsahovat

- popis příčin ohrožení dítěte a důvody zahájení sociálně-právní ochrany
- cíle navržených opatření, prostředky k jejich dosažení a ukazatele účinnosti jednotlivých opatření
- rozsah navržených opatření nezbytných k ochraně dítěte a poskytnuté pomoci rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte
- způsob naplňování navržených opatření, práv a zájmů dítěte v rozsahu sociálně-právní ochrany
- metody práce s rodinou a rozsah intervencí a pomoci rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte při péči o dítě a při jeho výchově

Případová konference

Aby dítě stálo skutečně ve středu zájmu, používá se jako metoda práce, případová konference. Je to setkání rodiny s odborníky (OSPOD, učitel, pracovník sociální služby, lékař). Cílem setkání případové konference je výměna informací, zhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, hledání optimálního řešení a plánování společného postupu, který povede k naplňování potřeb dítěte. Výstupem může být také individuální plán ochrany dítěte.⁵⁴

Rodinná konference

Setkání rodinných příslušníků, kteří usilují o nalezení řešení rodinné situace samostatně, bez přímé účasti odborníků. Tento model vychází z předpokladů, že většina problémů je řešitelných v rámci širší rodiny. Rodinné konference se účastní pouze nezávislá osoba, školený průvodce, který ale není odborným pracovníkem. Řešení nalezené a realizované samotnou rodinou je upřednostňováno před intervencí cizích orgánů a institucí. Rodinné konference nejsou upraveny zákonem.⁵⁵

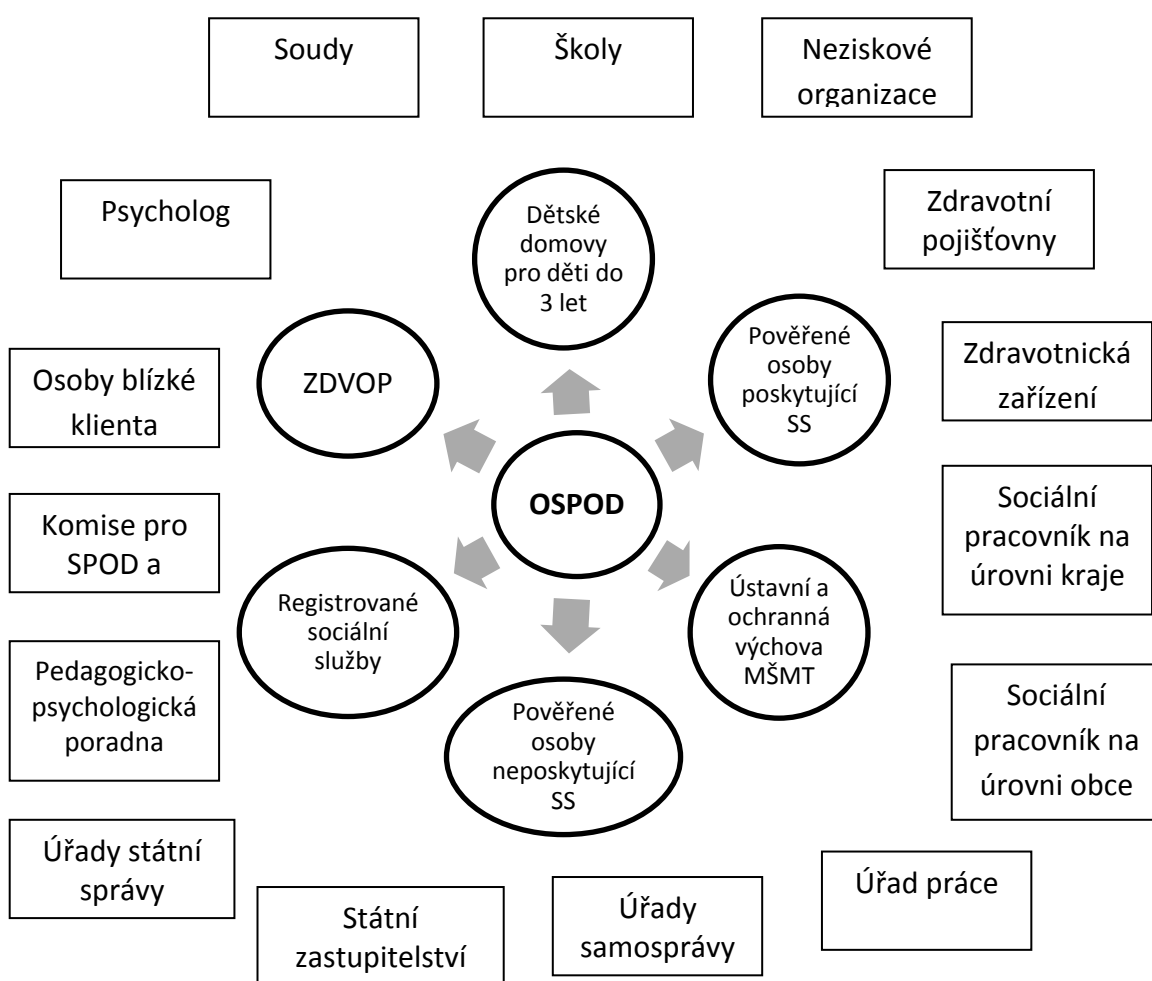
⁵³ *Sociální práce/ Sociálna práca: Transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2015, 15(2). ISSN 1805-885X. s. 23-24 srov. JOWITT, Maureen and Steve O'LOUGHLIN. *Social work with children and families: Revised 2nd ed.* Exeter: Learning Matters, 2005, vii, 134 p. ISBN 978-184-4450-183. s. 45

⁵⁴ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Manuál k případovým konferencím*. první. Praha: MPSV, 2011. ISBN 78-80-7421-038-9. s. 5

⁵⁵ *Sociální práce/ Sociálna práca: Transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2015, 15(2). ISSN 1805-885X. s. 24

Při přípravě rodinné konference je důležité zajistit, aby okruh lidí kolem dítěte byl co nejširší. Čím více lidí, tím více pohledů, porozumění a příležitostí s nápadem či možnou pomocí.

Sociální práce s rodinou v rozvodu se uskutečňuje na široké spolupracující síti pomoci. Hlavním aktérem pomoci zůstává OSPOD, ale pro své klienty může najít pomoc např. v sociálních službách, zdravotnických zařízeních, psychologických poradnách apod. (viz graf níže).

Graf č. 3: Pozice aktérů v systému péče o rodinu a dítě (Zdroj: MPSV⁵⁶)

⁵⁶ MPSV. ANALÝZA SÍŤE SLUŽEB PRO PRÁCI S RODINAMI A DĚTMI: Podklad k návrhu optimalizace řízení a financování systému péče o ohrožené děti a rodiny, 2014. s. 8

5. Odborné poradenské služby pro rodinu v rozvodu

Ve věcech péče o nezletilé děti může soud uložit účastníkům (rodičům) na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii. Oba partneři mívají po rozvodu mnoho problémů, jedná se například o ekonomické nebo psychické obtíže. Proces vyrovnání se s novou skutečností je dlouhou cestou, kterou mnohdy bez pomoci odborníků nelze zvládnout.⁵⁷

Povinností OSPOD je poskytnout rodičům **bezplatné poradenství** (§ 11 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Možnosti OSPOD jsou však limitovány. Terapeutickou práci s rodiči by mělo vést odborné poradenské zařízení, v jehož možnostech by bylo zprostředkování vzájemné dohody (o styku rodičů s dítětem, o výchově dětí, o posilování vztahu dětí k rodičům apod.). Takové pracoviště by mělo být nestranným zprostředkovatelem a zároveň respektovaným partnerem OSPOD.⁵⁸

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí dává možnost, aby i nestátní subjekty (nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby) na základě pověření vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl.m. Prahy plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, přičemž tyto činnosti zákon o sociálně-právní ochraně dětí přímo vymezuje v § 48. Pověřené osoby nejsou orgány sociálně-právní ochrany.⁵⁹

§48, Výkon sociálně-právní ochrany pověřenými osobami zahrnuje: vyhledávání dětí podle § 6; vykonávat činnost zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku; zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany dětí.

Rodině může pomoci síť poraden pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, síť pedagogicko-psychologických poraden, síť soukromých dětských psychologů, linka bezpečí dětí a mládeže, dětská krizová centra, linky důvěry. Nezávislé terapeutické pracoviště (poradny) může zajišťovat asistované styky případně mediaci.⁶⁰

⁵⁷ MPSV. *Porozvodové konflikty* [online]. [cit. 2015-10-26]. s. 7

⁵⁸ MPSV. *Porozvodové konflikty* [online]. [cit. 2015-10-26]. s. 11

⁵⁹ MPSV: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. [online]. [cit. 2015-04-05].

Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304#2>

⁶⁰ ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810. s. 178

V rámci rozvodové problematiky jsou rodičům doporučovány, z pohledu OSPOD, tyto **návazné služby**:

- Mediace
- Rodinná terapie
- Asistované styky
- Psycholog či psychoterapeut
- Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy
- Služby Intervenčního centra a další

§12, odst. 3, Jednotlivé služby volí sociální pracovník v závislosti na problematice, kterou v rodině řeší a v neposlední řadě i dle možností v regionu. V případě, že rodiče odmítají spolupráci, může stejně jako soud, uložit rodiči povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, jestliže dítě tuto pomoc potřebuje. OSPOD může uložit i povinnost účastnit se prvního setkání s mediátorem v rozsahu třech hodin nebo terapie. Mezi další opatření, která OSPOD může uložit, pokud tak již neučinil soud, patří dohled, napomenutí atd.

Mediace (zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci).

OSPOD nemá v popisu práce řešení konfliktní situace rozvádějících se rodičů. Může, respektive musí doporučit nebo nařídit návštěvu mediace, a tím se pokusit spor zmírnit.

Mediátor spor nerozhoduje, ale pomáhá stranám sporu nalézt jejich vlastní, pro všechny přijatelné řešení. Základním principem rodinné – rozvodové mediace je spolupráce rodičů s mediátorem ve snaze nalézt optimální rozvodové uspořádání, např. úpravu výchovy a výživy nezletilých dětí včetně styku dětí s rodičem, úpravu bytových a majetkových záležitostí. Rodinná mediace může sloužit jako prevence pro stabilizaci optimálních poměrů u dětí i rodičů a tedy o prevenci některých negativních jevů, provázejících rodinné krize.⁶¹

⁶¹ BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2. s. 99-100 srov. zákon o mediaci č. 202/2012 Sb., Hlava I., §2

Asistované styky. Stykem rodiče s dítětem je míněna doba, kterou má rodič určenou jako čas trávený s dítětem. Asistované styky můžou být vnímány jako dohled třetí osoby při kontaktu rodiče s dítětem, ale jde spíše o mapování a podporování komunikace (u předávání dítěte, u styku rodiče s dítětem).

Psychologické poradenství při řešení rodičovských sporů se zaměřuje především na oblasti krizové intervence pro rodiče a děti, poradenství, podporu při řešení rozvodových a porozvodových problémů. A poskytuje porozvodové poradenství v oblasti zvládnání výchovných problémů dětí, které souvisí s rozpadem rodiny.⁶²

Rodinná terapie je profesionálně vedené působení, které má navodit užitečné změny v narušené rodině pomocí psychologických metod. Terapeutické působení je zaměřeno na celou rodinu. Jednotlivé poruchy jednoho člena rodiny úzce souvisejí se skupinovou dynamikou celé rodiny. Seběmenší pozitivní změna v přístupu jednoho z rodičů v rozvodovém sporu se může projevit v chování ostatních členů. S touto pozitivní změnou lze za podpory terapeuta pracovat a snažit se tak zvládnout nové nastavení rodiny.⁶³

Intervenční centrum (§60 a, zákona č. 108/2006 o sociálních službách) nabízí pomoc pro oběti domácího násilí. Rozvod někdy sebou přináší nepřiměřené (např. agresivní) chování mezi rozvádějícími se manžely. Intervenční centrum poskytuje oběti odborné sociální a psychologické poradenství, případně krizovou intervenci.⁶⁴

⁶² BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2. s. 77

⁶³ CSSPraha: *Rodinná terapie* [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/24846-rodinna-terapie>.

⁶⁴ CSSPraha: *Intervenční centrum* [online]. [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/24828-intervencni-centrum-pomoc-obetem-domaciho-nasili>

6. Formy péče o dítě

Právo dítěte na pravidelné, osobní kontakty s oběma rodiči je deklarováno v Úmluvě o právech dítěte schválené OSN. Omezení by přicházelo v úvahu, kdyby jeden z rodičů dítě ohrožoval fyzicky nebo prokazatelně ohrožoval jeho psychosociální vývoj.⁶⁵

Ještě před rozhodnutím o rozvodu manželství soud rozhoduje, jak bude každý z rodičů o dítě pečovat. Jsou tři formy péče o dítě, společná, střídavá a výhradní, popřípadě péče jiné osoby.

Porozvodová péče rodičů o dítě podle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům (§906, odst. 1). Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte (§906, odst. 2).

Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili (§907, odst. 1).

Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje (§907, odst. 2).

⁶⁵ NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 86 srov. Úmluva o právech dítěte v LUKAVSKÁ, Lucie, Kamil LUKAVSKÝ a Eva ČÁPOVÁ. *Vzdělávání dospělých: jako základní prostředek uplatňování práv dětí v Evropě*. Praha: Jabok, 2000. s. 23 a 134

Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem (§907, odst. 3).

Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem (ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže). Soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat (§888).

Rodič, který má dítě v péči, a druhý rodič se musejí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu dítěte ztěžuje. Brání-li rodič, který má dítě v péči, bezdůvodně trvale či opakovaně druhému rodiči ve styku s dítětem, je takové chování důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči (§889).

Nezletilé dítě, které není plně svéprávné, má právo na výživné, i když má vlastní majetek, ale zisk z majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě (§912). Životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte (§915, odst. 1)

Vyživovací povinnost rodičů k dítěti

(zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, Pododdíl 4: Vyživovací povinnost)

Pod pojmem výživné, rozumíme uspokojování veškerých potřeb dítěte pro jeho zdárný vývoj po stránce fyzické i duševní (strava, bydlení, vzdělání, ošacení, hračky, rozvíjení zájmů, sportovní činnost apod.)⁶⁶

Oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Soud přihlédne také k tomu, zda povinný o dítě osobně pečuje a k míře, v jaké tak činí, případně se přihlédne i k péči o rodinnou domácnost. Rozsah vyživovací povinnosti je kromě podmínek na straně povinného rodiče určován také majetkovými poměry a odůvodněnými potřebami dítěte, které závisí zejména

⁶⁶ *Kde jsi táto?: Výživné pro děti* [online]. [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.kdejsitato.cz/vyzivne/vyzivne-pro-deti.html>

na jeho věku a zdravotním stavu. Dále se přihlíží k tomu, jakým způsobem se dítě připravuje na své budoucí povolání, k mimoškolním aktivitám, ke koníčkům apod. Platí však, že životní úroveň dítěte má být shodná s životní úrovní rodičů.⁶⁷

Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, než jsou děti schopny se samy živit. V občanském zákoníku není uvedena žádná věková hranice, kterou by vyživovací povinnost rodičů k dětem byla omezena.⁶⁸

Formy péče o dítě

Společná péče není v praxi příliš obvyklá. Nastává, pokud rodiče i nadále po rozvodu zůstali žít společně v jednom domě či bytě a i nadále zachovali určitý model společného hospodaření, alespoň ve vztahu k nezletilým dětem.⁶⁹

Realizace **střídavé péče** je podmíněna blízkostí bydlišť obou rodičů, neboť je nutné, aby dítě docházelo do stále stejné školy a mělo možnost bez přerušení pokračovat v mimoškolních aktivitách (kroužky). Častou kritikou střídavé výchovy je, že dítě může pociťovat zmatek z toho, že má dva domovy. A také může být cestováním od jednoho rodiče ke druhému unavené. Kladem je, že dítě čerpá od obou rodičů (přístup, volnočasové zájmy).⁷⁰ Dytrych a Matějček ve své knize říkají: „*Dítě přijme dva různé světy, dvě různá prostředí, ale jen pokud se mu nepřátelsky nemíchají.*“⁷¹ Je zde důležitá domluva mezi rodiči dítěte, např. kde bude mít dítě trvalé bydliště, kdo bude co financovat, kdo bude jednat se školou, lékařem apod.

Výhradní péče je svěření dítěte do péče jednoho z rodičů. Dítě se s druhým rodičem většinou stýká v určeném čase soudem (např. každý čtvrtek na tři hodiny) nebo se svolením výhradně pečujícího rodiče.

⁶⁷ *Veřejný ochránce práv: Vyživovací povinnost rodičů k dětem, stanovení výživného* [online]. [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/vyzivovaci-povinnost-rodicu-k-detem-stanoveni-vyzivneho/>

⁶⁸ *Veřejný ochránce práv: Vyživovací povinnost rodičů k dětem, stanovení výživného* [online]. [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/vyzivovaci-povinnost-rodicu-k-detem-stanoveni-vyzivneho/>

⁶⁹ NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 60

⁷⁰ ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810. s. 141-2 a NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 68

⁷¹ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7. s. 54

Pokud je ke styku dítěte s druhým rodičem důvod (je potřeba dohledu), aby probíhal za asistence třetí osoby, může orgán sociálně-právní ochrany dětí zprostředkovat tzv. **asistované styky** (Úmluva o styku s dětmi; kapitola 4.1.1).

V případě sporu mezi rodiči o výchově dětí (např. oba rodiče chtějí děti do výhradní péče), se posuzují kvality výchovných schopností rodičů.

Posuzování kvality výchovných schopností rodičů

(Kritéria jsou seřazena od velmi důležitých až po spíše doplňková.)

1) Osobnost rodiče. Rodič je citově a psychosociálně zralý. Převážně nezávislý a odpovědný, dávající a produktivní. Realisticky vidí své dítě, jeho vlastnosti, schopnosti i nedostatky. Opakem je emoční labilita, nízká odolnost vůči stresu.

2) Vztah rodiče k dítěti. Rodič chová zdravou lásku k dítěti a je zaměřený na jeho rozvoj. Opakem je láska sobecká, uspokojování vlastních potřeb a manipulace. Rodič realisticky vidí klady i zápory dítěte, má znalost vnitřního světa dítěte (rodič odhaduje, co by dítě mohlo na danou otázku odpovědět). Posuzuje se účast rodiče na základních aktivitách péče o dítě (kdo čte pohádky, kdo vodí do školky, kdo s dítětem chodí k lékaři).

3) Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů. Rodič je dobrý vzor pro dítě. Opakem je trestná a přestupková činnost rodiče. Posuzuje se, jak rodič řeší konflikty (rozvodové chování).

4) Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem. Zpřetrhání citového pouta dítěte k rodiči vede k narušení základní životní jistoty dítěte, popouzení pak k celému spektru poruch a vypěstovaný syndrom zavření rodiče k poškození psychického vývoje dítěte. Může se jednat ze strany rodiče o pomstu, prožitek moci při příležitosti pokořování druhého rodiče a ubližování, které je pro rodiče důležitější než zájem dítěte.

5) Vztah dítěte k rodiči. Důležitá je kvalita a intenzita vztahu, a jak rodič umí uspokojovat dětské potřeby.

6) Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity. Identifikace s rolí ženy, muže.

7) Úroveň vzdělání a inteligence rodiče. Více vzdělaný rodič předá dítěti více zkušeností a poznatků, tím ho stimuluje v jeho rozumovém vývoji.

8) Šíře rodinného zázemí. Posuzuje se kvalita, blízkost, pomoc a společné nemovitosti (chata, bydlení) od prarodičů, tet, strýců, sestřenic.

9) Kontinuita prostředí pro dítě. Neměly by se přetrhávat svazky s dalšími důležitými osobami a s prostředím, na které je dítě zvyklé (pokoj, kamarádi, sousedé, hřiště, škola, kroužky, domácí zvířata).

10) Socioekonomický status. Pokud má rodič více peněz, může dítěti zajistit lepší životní podmínky (lepší strava, lepší bydlení, vlastní pokoj, lepší lékařskou péči, lepší podmínky pro rozvoj nadání, talentu – kroužky, lepší letní i zimní prázdniny).⁷²

Soud a pracovníci sociálně-právní ochrany dětí mají za úkol posoudit a vyjádřit se, u kterého z rodičů bude dítě lépe prospívat.

⁷² BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2. s. 17-25 srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3. s. 82-86

7. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Úřadu Městské části Prahy 9 sídlí na adrese Sokolovská 14/324, 180 49 Praha 9 ve 3. patře. Oddělení je personálně složeno ze sedmi sociálních pracovníků, z nichž jedna je vedoucí tohoto oddělení.

Opatrovnický soud pro Prahu 9 je Na Míčankách v Praze 10.

Sociální práce s rodinou v rozvodu probíhá přímo v kancelářích sociálních pracovníků OSPOD, nebo v domácnostech klientů. OSPOD doporučuje nebo nařizuje rodině v rozvodu využít odborných poradenských služeb. OSPOD Prahy 9 čerpá z bohaté spolupracující sítě poskytovatelů odborných poradenských služeb na území celé Prahy.

Uvádím pro příklad poskytovatele sociálních služeb se sídlem či s detašovaným pracovištěm na území správního obvodu MČ Praha 9 je Centrum sociálních služeb Praha 9, které nabízí odborné sociální poradenství. Organizace Acorus poskytuje krizovou pomoc a také odborné sociální poradenství, pro osoby ohrožené násilím. Pedagogicko-psychologická poradna pro Prahu 3 a 9, pro případ zhoršení prospěchu dítěte ve škole.

Poskytovatele sociálních služeb se sídlem mimo MČ Praha 9, jejíž klienty jsou však i občané MČ Praha 9. Např. Centrum sociálních služeb Praha (rodinná terapie), Dětské krizové centrum, Intervenční centrum Praha. Fond ohrožených dětí (asistované styky), Stěp (sanace rodiny) ad.

7.1 Příklady praxe

Příklady praxe jsem zpracovala jako kazuistiky na základě praxe Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9, pod vedením sociální pracovníce.

Využila jsem vybrané části spisové dokumentace z prostudovaných složek dětí (klientů), které obsahovaly například anamnézu dětí a jejich rodin, lékařské zprávy, zprávy a pověření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, rozhodnutí soudu, zápisy sociálních pracovníků aj. Dále na základě rozhovoru se sociální pracovnící.

Vybrala jsem pět kazuistik, které popisují sociální práci pracovníků OSPOD s rodinou v rozvodu i doporučení k návštěvě odborných poradenských služeb pro rodinu (rodinná terapie, mediace).

Veškerá data, jména i místa jsou v kazuistice s ohledem na ochranu osobních údajů pozměněna či nejsou specifikována. Z tohoto důvodu nejsou ani uváděny přesné názvy institucí ani odborníků, kteří byli či jsou v případě zainteresováni.

7.1.1 Kazuistika č. 1

Paní X, Pan Y, Jakub 10 let

1.) Charakteristika klienta a jeho výchozí situace:

Jakub se narodil v roce 2005, jeho rodiče uzavřeli manželství v roce 2004. Pan Y je výbušný, více agresivní člověk. Svoji manželku i malého syna občas uhodí. U Jakuba byl diagnostikován Aspergrův syndrom. Otec Jakuba nepřiměřeně fyzicky trestá za jeho chování.

2.) Popis a analýza průběhu případu:

Začátek roku 2010, rodiče Jakuba od surového napadení matky i dítěte spolu nežijí. Jakub i otec se chtějí vidat, rodiče se domluvili na střídavé péči po čtyřech dnech.

21. 8. 2010, když otec vrací Jakuba matce, má na sobě modřiny a škrábance.

V září 2010 byl otec vyzván Orgánem sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9, k podání vysvětlení ve věci fyzického napadení dítěte. Podkladem byla lékařská zpráva (hematomy, škrábance u dítěte).

Matka v září 2010 žádá o rozvod a svěření Jakuba do své péče.

8. 10. 2010 přichází sociální pracovnice OSPOD Prahy 9, na ohlášenou návštěvu do domácnosti matky Jakuba s nařízením od opatrovnického soudu k provedení šetření a rozhovoru s matkou a samotným Jakubem. Sociální pracovnice bytové podmínky Jakuba shledává za vyhovující. Během rozhovoru s matkou pracovnice zjišťuje finanční podmínky, její zaměstnání, lékařskou péči o Jakuba, docházku Jakuba do mateřské školky. Pracovnice OSPOD navazuje kontakt s pětiletým Jakubem pomocí hry, aby si získala jeho důvěru. Jakub vypadá v péči matky spokojený.

13. 12. 2010 sociální pracovnice navštěvuje i domácnost otce Jakuba. Bytové podmínky jsou taktéž vyhovující.

Rodině byl ustanoven klíčový sociální pracovník OSPOD, který bude s rodinou spolupracovat v rozvodové situaci a hledat nejvhodnější řešení péče o Jakuba. Pro

rodinu byl vytvořen individuální plán péče o dítě (IP). Cílem spolupráce je zaměřit se na vztah Jakuba s otcem, podpořit rovnoměrnou péči obou rodičů o Jakuba a zamezit agresivním projevům otce vůči rodině.

12. 1. 2011 rodiče Jakuba jsou rozvedeni a Jakub je svěřen do péče matky. Kolizní pracovník u opatrovnického soudu čte zprávu, kterou vypracoval ze šetření v rodině, rozhovorech s rodiči, Jakubem a z lékařské zprávy Jakuba.

Vzhledem k motivaci otce se o Jakuba starat, OSPOD ustanovil to, že otec se smí s Jakubem scházet jen pod dohledem třetí osoby. OSPOD pověřuje organizaci Fond ohrožených dětí (FOD), Praha, k výkonu sociálně-právní ochrany dětí skrze asistované styky (4. 2. 2011 – 15. 1. 2012) otce s Jakubem a to jednou týdně na dvě hodiny.

Pracovnice organizace učí otce rodičovských dovednostem, například přístupu k dítěti s Aspergovým syndromem. Po osvojení těchto dovedností (po čtyřech měsících) se může otec s dítětem setkávat sám, ale z důvodu bezpečnosti dítěte, sleduje pracovnice setkání za jednocestným zrcadlem. Na začátku roku 2012 již pracovnice FOD při styku otce se synem neshledává problém, proto se rodiče dohodnou, že bude jeden den v týdnu Jakub trávit čas s otcem, ale nikdy ne přes noc.

Jakub je rád u obou rodičů, ale když přichází od otce je agresivnější. Kvůli své agresivitě má problémy ve škole, dochází ke školnímu psychologovi, kde Jakub spolupracuje. Jakubova matka několikrát navštívila organizaci ROSA, pro týrané ženy.

V tomto případě OSPOD spolupracuje s dětským lékařem, školním psychologem a organizací Fond ohrožených dětí. V listopadu 2012 sociální pracovník OSPOD se z důvodu problémů Jakuba ve škole, častými výkyvy chování otce k Jakubovi a jeho matce rozhodl zkoordinovat mezioborovou spolupráci mezi odborníky intervujícími v rodině a svolat případovou konferenci (PK).

Cílem PK bylo sestavení plánu snížení rizik v péči o Jakuba, definovat potřebné oblasti podpory a zajistit prevenci.

Pozvání na PK: matka a otec Jakuba, třídní učitelka Jakuba, školní psycholog, dětská lékařka Jakuba, pracovnice FOD a sociální pracovník OSPOD.

PK se zúčastnili: matka Jakuba, třídní učitelka Jakuba, pracovnice FOD a sociální pracovník OSPOD.

Otec Jakuba se omluvil, že je nemocný a doložil zprávu od lékaře.

29. 11. 2012 PK trvala hodinu. Přítomní se představili a sociální pracovník OSPOD všechny seznámil se situací v rodině. Vycházel se zpracovaného individuálního plánu péče o dítě, kde je zaznamenáno, že chování otce a spory mezi rodiči ohrožují péči Jakuba.

Je potřeba zaměřit se na dlouhodobou podporu rodině, zajistit pravidelnou specializovanou lékařskou péči pro Jakuba, podpořit otce v porozumění potřebám Jakuba (s ohledem na Aspergrům syndrom), na důležitost jeho přípravy do školy, na zajištění volnočasových aktivit. Sociální pracovník OSPOD přítomným popsal problematiku chování Jakubova otce.

Na konci PK sociální pracovník ocenil ochotu Jakubovy matky účastnit se PK. Matka s odborníky spolupracovala na zhodnocování jednotlivých bodů individuálního plánu práce s rodinou. Vyslovila přání více spolupracovat s jednotlivými odborníky, aby Jakub neměl ve škole problémy, otec se k němu naučil chovat a nezhoršovalo se jeho postižení.

K jednotlivým bodům byla zapsaná zodpovědná osoba: vždy matka a odpovídající odborník.

Dohoda o svolání další PK za 6 měsíců, naplňování bodů individuálního plánu sleduje sociální pracovník OSPOD. Na OSPOD pozván otec Jakuba, aby byl seznámen s výstupem z PK.

18. 5. 2013 realizace druhé PK. Stejně složený tým odborníku a matka Jakuba. Tým se věnoval vyhodnocování plnění jednotlivých bodů IP. Při vyhodnocování vyšlo najevo, že na matku PK zapůsobila velmi motivačně, ke změně situace. Rodiče s Jakubem byli u dětské psycholožky. Třídní učitelka říká, od té doby, co začal chodit k dětské psycholožce, nemá záchvaty agrese. Matka (jednou byl i otec) má pravidelné schůzky (jednou za dva týdny) s Jakubovou učitelkou, aby byla informovaná o aktuálním chování a prospěchu Jakuba ve škole.

OSPOD s rodinou Jakuba zůstává nadále v kontaktu, je domluvená návštěva matky i Jakuba na OSPOD po třech měsících od druhé PK. Kdy sociální pracovník zkontroluje, zda je vše v pořádku. Jak probíhají kontakty Jakuba s otcem. Matka i Jakub uvádějí, že je vše v pořádku.

Poslední zápis 26. 10. 2014 spolupráce OSPOD s rodinou Jakuba je nyní vyhodnocena jako dokončená. V případě problémů se můžou rodiče, ale i samotný Jakub, kterému je devět let, obrátit na OSPOD.

3.) Vyhodnocení případu a shrnutí

Přínosem PK mezioborového týmu s matkou byla skutečnost, že všichni zúčastnění mohli společně sdílet a komentovat důležité informace týkající se situace v rodině, měli možnost společně s matkou sestavovat, realizovat a vyhodnocovat individuální plán práce s rodinou. Matka díky tomuto způsobu podpory dostávala totožné informace od všech odborníků, měla jasnou představu, na jakém tématu s kterým z nich pracuje, na koho se může v jaké věci obrátit, jak spolu všechna témata souvisejí a jak jsou důležitá pro zlepšení péče o Jakuba.

Díky koordinované mezioborové podpoře rodiny se její situace stabilizovala, nedošlo ke zhoršení situace dítěte, Jakub lépe prospívá ve škole, s otcem tráví jeden den v týdnu. Kvůli násilnickým sklonům otce nemůže fungovat střídavá péče o Jakuba, který má vzhledem k Aspergrově syndromu specifické potřeby. Veškerý kontakt Jakuba s otcem musí být více kontrolován, ale i podporován.

7.1.2 Kazuistika č. 2

Paní X, Pan Y, Tereza 9 let, Tomáš 7 let

1.) Charakteristika klienta a jeho výchozí situace:

Tereza se narodila v roce 2006 a Tomáš o dva roky později v roce 2008. Jejich rodiče uzavřeli manželství v roce 2005. Od roku 2011 začaly manželské problémy. Pan Y začal ve větší míře pít alkohol a občas manželku uhodil. Paní X zažádala o rozvod. Pan Y odešel ze společného bytu na ubytovnu, později si pronajal byt kousek od rodiny. Manželé se dohodli na střídavé péči v dvoutýdenních intervalech, která byla soudem schválena.

2.) Popis a analýza průběhu případu:

V roce 2013 OSPOD, Prahy 9 přebírá případ rodiny XY z OSPOD, Prahy 3, z důvodu změny bydliště rodiny. V této době jsou rodiče Terezy a Tomáše rozvedeni a je soudem ustanovena střídavá péče po dvou týdnech.

Střídavá péče o děti probíhala v pořádku, až do roku 2013, kdy se pan Y ve večerních hodinách, v podnapilém stavu, dožadoval vstupu do bytu paní X. Říkal, že bývalá manželka a děti mu chybějí a rád by se k nim navrátil. Vstup do bytu mu

nebyl umožněn. Proto pan Y zavolał policii a oznámil, že paní X děti týrá. Policie dorazila, zkontrolovala děti a zjistila, že jsou v pořádku. O půl roku později nastala podobná situace, kdy pan Y vtrhl do bytu bývalé manželky a začal ji škrtit před dětmi, paní X se naštěstí vyvlekla a utekla na ulici.

Paní X 20. 11. 2013 zažádala o svěření dětí do své péče. Domnívá se, že pan Y má špatný vliv na děti. Děti uvedly, že je otec bere sebou do hospody.

9. 12. 2013 V bytech obou rodičů bylo provedeno šetření (pozorování, rozhovor) sociální pracovníci OSPOD, Prahy 9. Oba byty byly shledány jako vyhovující pro výchovu dětí. Rozhovor s dětmi proběhl v bytě matky. Za dva týdny sociální pracovnice navštívila děti, když byly v péči otce.

Sociální pracovník provedl vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny (zaměření na rodičovské kompetence) a sestavil individuální plán péče Terezy a Tomáše. V IP sociální pracovník zmapoval jednotlivé oblasti vývoje a aktuální situaci Terezy a Tomáše a zachytil také jejich potřeby.

Lékařka i třídní učitelky ve škole a školce se přiklánějí ke svěření dětí do péče matky. Když jsou děti u otce, jsou ve škole a školce více nesoustředěné a Tereza nemá většinou splněné domácí úkoly. Mladší syn Tomáš, když se blížilo jeho předání otci, začal se neobvykle chovat, úzkostně a nervózně. Tereza k otci chodila ráda, protože není přísný jako matka.

8. 1. 2014 Soud určil, že budou děti v péči matky. U soudního jednání kolizní opatrovník použil zjištěné poznatky z vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny.

14. 1. 2014 přichází otec na OSPOD a stěžuje si na rozhodnutí soudu, uvádí, že se odvolá proti rozsudku. Sociální pracovnice připomíná otci, že střídavá péče nefungovala a převádí rozhovor na téma, jak bude otec s dětmi trávit víkendy.

Otec dětí s rozsudkem nesouhlasí a odvolává se. Soud toto odvolání zamítá. Soudem bylo rozhodnuto, že děti budou každý lichý víkend v péči otce. Ze strany otce dochází k občasnému napadání matky a dožadování se dětí.

V únoru 2014 si otec přišel pro děti v podnapilém stavu. Byl neohlášen, dožadoval se vydání dětí a to v době, kdy byly děti v péči matky. Matka kontaktovala sociální pracovníci OSPOD s žádostí o pomoc. Pracovnice ji poradila, ať děti nevydává a zavolá policii.

K tomuto incidentu byl 11. 2. 2014 otec vyzván k dostavení se na OSPOD. Proběhl rozhovor klíčové sociální pracovnice s otcem, kdy otec slíbil, že bude děti mít u sebe jen v soudem daný čas, tedy každý druhý víkend. Bude si dávat pozor na alkohol

a zlepši své chování vůči dětem i bývalé manželce. Pracovnice otci nabízela služby poraden. Otec odmítl, že to zvládne sám.

Sociální pracovnice vyžadovala, aby v pondělí po lichém víkendu, matka zavolala a nechala hovořit i děti, jak se měly o víkendu u otce. Reakce byly vždy pozitivní.

3.) Vyhodnocení případu a shrnutí

Podle pracovnice OSPOD jsou oba rodiče způsobilí k plnění rodičovských povinností. Matka je na děti přísnější, otec spíše liberální. Otec má problémy s alkoholem, ale má o děti zájem. V tomto případě fungovala střídavá péče přes dva roky bez větších problémů. Poté nastaly problémy z důvodu otcova nadměrného pití alkoholu, a proto matka nechtěla otci vydávat děti. Střídavá péče měla také špatný vliv na již dnes sedmiletého Tomáše (úzkosti, strach). Nyní jsou děti ve výhradní péči matky a s otcem tráví každý druhý víkend.

7.1.3 Kazuistika č. 3

Paní X, Pan Y, David 12 let

1.) Charakteristika klienta a jeho výchozí situace:

David se narodil v roce 2003, jeho rodiče uzavřeli manželství v roce 2001. Paní X po narození syna trápily deprese, proto se o syna staral více otec a jeho rodiče. Matka měla nadále psychické problémy, ale péči o syna zvládala. Od roku 2009 pan Y trávil méně času s rodinou, protože jezdil na pracovní cesty. Později se ukázalo, že si pan Y našel mladší přítelkyni. Přestože to paní X věděla, tolerovala manželovi milenkou, protože ho nechtěla ztratit. Ve chvíli, kdy pan Y se svojí přítelkyní čekal dítě, požádal o rozvod.

2.) Popis a analýza průběhu případu:

Paní X se zhoršil psychický stav, vyhrožovala sebevraždou, pokud se rozvedou. Pan Y odvezl manželku do psychiatrické léčebny. Pan Y si vzal syna Davida k sobě do bytu, kde žil s těhotnou přítelkyní. David toto období proživil, stýskalo se mu po matce.

Po návratu manželky z léčebny se rodiče Davida rozvádějí (červen 2012). Pan Y chce syna do své péče, nechce ho nechat psychicky labilní matce, která je nyní nezaměstnaná.

20. 6. 2012 Sociální pracovnice si zve oba rodiče na OSPOD, kdy mapuje situaci rodiny a schopnosti rodičů Davida řádně vychovávat. A vypracovává individuální plán péče. Matka je krátce po hospitalizaci na psychiatrii, jeví se ve špatném psychickém stavu. Cílem je matku podporovat na dále v její léčbě, aby se její stav stabilizoval a mohla se opět podílet na výchově Davida. Zatím je David svěřen do péče otce. OSPOD navázal kontakt s ošetřujícím lékařem matky Davida a nařídil docházení na pravidelnou psychoterapii.

5. 9. 2012 jsou rodiče rozvedeni a soud předběžně Davida svěřuje do péče otce, zatímco se matka bude léčit. Otec nechce po matce výživné.

Tato péče Davidovi příliš nesvědčí, začíná mít noční děsy a v noci se pomočuje. David si s otcovou přítelkyní nerozumí, otec je dlouho v práci a v srpnu 2012 se mu narodila dcera. Přítelkyně se věnuje malému dítěti a na Davida moc nemá čas.

4. 10. 2012 jde sociální pracovnice OSPOD na ohlášenou návštěvu k otci. Otevírá otcova přítelkyně a říká, že zřejmě pan Y na návštěvu zapomněl a je momentálně v práci. Přítelkyně se věnuje malé dceři a David je sám zavřený v pokoji a leží na zemi u notebooku, kde hraje hru. David se jeví klidně a odpovídá, že se má dobře.

Na začátku roku 2013 matka podala žádost k soudu, že chce syna do své péče. Byl proveden výslech paní X, která tvrdí, že žádné psychické problémy nemá, o syna má zájem, během čtvrt roku několikrát otci volala na mobil, ale vždy byl vypnutý.

OSPOD telefonuje s lékařem matky ohledně jejího stavu a kompetencí k výchově Davida. Lékař tvrdí, že je na tom o hodně lépe, pracovala na sobě hlavně kvůli Davidovi.

21. 1. 2013 navštěvuje sociální pracovnice matku, aby zjistila, zda má vyhovující podmínky pro Davida. Návštěva byla ohlášená, bylo vidět, že se matka snaží, byt byl uklizený. Davidův pokoj je přiměřeně zařízený.

O několik týdnů později se rodiče Davida dočasně rozhodli na jednotýdenní střídavé péči. Soud tedy návrh matky zamítl a apeloval na rodiče, aby se dohodli ohledně péče trvale. Kolizní opatrovník potvrzuje, že řádná výchova Davida je nyní u obou rodičů možná (šetření, rozhovory, mezioborová spolupráce s lékaři, učitelkou).

Ošetřující lékařka Davida tvrdí, že se jí matka jeví poněkud laxní v péči o syna. Otec uvádí, že je matka nespolehlivá a má nestabilní zaměstnání. Proto uvažuje o podání návrhu na změnu péče.

David dochází k dětské psycholožce, má stále noční děsy. Zdá se, že Davidovi střídavá péče neprospívá. Pracovnice OSPOD uvádí, že je David hodně roztěkaný, tzv. neví čím je. David zažívá ve škole šikanu, kvůli jeho situaci v rodině. David odmítá chodit do školy, je často nemocný. Otec Davida přeřazuje do jiné školy.

17. 6. 2013 Oba rodiče byli pozváni na OSPOD kvůli sjednocení výchovy u Davida. Oba uvedli, že situace není vyhovující. Rodičům byla uložena povinnost využít pomoci odborného psychologického zařízení, s cílem porozumění a zlepšení fungování rodiny jako celku.

14. 8. 2013 Rodiče jsou objednáni do Rodinného centra, Praha na rodinnou terapii. Zpráva z Rodinného centra přichází na OSPOD. Terapie (90min) se zúčastnili oba rodiče a David. Rodiče se snažili vzájemně pochopit, ale hlavně nastavit mezi sebou pravidla, aby jejich problémy měly, co nejmenší dopad na Davida. Terapeut se snažil o nácvik komunikace a nácvik řešení problémů mezi rodiči. A vyjasnění příčin problémů Davida při střídavé péči a ve škole. Domluveny jsou ještě dvě návštěvy.

19. 10. 2013 rodiče pozváni na OSPOD, mají za sebou tři terapeutická sezení. Otec si rodinnou terapii pochvaluje, že pochopil Davidovy problémy a snaží se lépe komunikovat s bývalou manželkou. Matka Davida jen přikyvuje na souhlas.

David po přeřazení na novou školu již problémy se šikanou nemá, ale noční děsy ho občas trápí.

3.) Vyhodnocení případu a shrnutí

Vzhledem ke špatnému psychickému stavu matky, byl David svěřen do péče otce. Zjistilo se, že tato péče Davidovi příliš nesvědčí, začal chodit k psycholožce. OSPOD navázal kontakt s psycholožkou, dětskou lékařkou a školou. S pomocí kolizního pracovníka byla ustanovena dočasně střídavá péče. Rodiče stále usilují o výhradní péči jednoho z nich. Tyto tahanice rodičů mají destruktivní vliv na zdravý vývoj Davida. OSPOD doporučil rodinnou terapii. Poté se střídavá péče více stabilizovala.

7.1.4 Kazuistika č. 4

Paní X, Pan Y, dvojčata Richard a Filip, 15 let

1.) Charakteristika klienta a jeho výchozí situace:

Dvojčata Richard a Filip se narodili v roce 2000. Paní X během těhotenství, v roce 1999, uzavřela manželství s panem Y. Manželé se před svatbou znali jen krátce a byli hodně mladí. Po narození dětí začínají hádky. Pan Y nezvládá péči o dvojčata, z nichž Richard je často nemocný. Proto v roce 2004 odchází od rodiny, na syny se přijíždí podívat jen sporadicky. Pan Y se skoro dva roky neukázal, po dvou letech přichází pan Y s žádostí o rozvod.

2.) Popis a analýza průběhu případu:

Rodiče mají velký konflikt ohledně dětí, paní X chce větší finanční částku po otci, nikdy neplatil na syny výživné. Pan Y se chce opět starat o děti, říká, že potřeboval čas, při narození synů byl moc mladý, nepřipravený. Paní X to odmítá a vyhodí pana Y z bytu.

13. 11. 2006 Otec šel pro pomoc na OSPOD, Prahy 9. Žádá o to, aby mu OSPOD dělal prostředníka při komunikaci s matkou. Dle jeho slov se s matkou nedá domluvit.

OSPOD telefonicky kontaktuje paní X, která uvádí, že musí své děti připravit na obnovený kontakt s otcem.

30. 11. 2006 OSPOD zve oba rodiče k projednání péče o děti. Matka si stěžuje, že otec se vůbec neumí starat o děti a dlouho dobu se o ně nezajímal. Otec se obhazuje, že byl mladý a nezkušený, ale nyní chce vše napravit. Je zřejmé, že děti budou ve výhradní péči matky, ale je potřeba se domluvit na době, kdy bude s dětmi trávit čas i otec. Sociální pracovnice vyhotovuje individuální plán péče Filipa a Richarda.

Manželé se 8. 2. 2007 rozvedou a soud přiděluje děti do péče matky a upravuje styk dětí s otcem na každý sudý víkend. Kolizní opatrovník předkládá poznatky o situaci rodiny, vztazích mezi rodiči a dětmi.

17. 3. 2007 Sociální pracovnice si domluví návštěvu u otce, kdy jsou u něho Filip s Richardem. Je vidět, že zatím dvojčata s otcem nemají důvěryhodný vztah.

11. 5. 2008 Paní X telefonuje na OSPOD, že chce otec děti vídat častěji, proto zvažuje střídavou péči, což si paní X neumí představit a myslí si, že jsou na to děti malé.

Pracovnice OSPOD doporučuje rodičům mediaci, kde by se mohli domluvit na typu péče.

20. 7. 2008 Rodiče se objednávají do Centra sociálních služeb, Praha na mediaci.

2. 8. 2008 Rodiče uvádějí při návštěvě OSPOD, jak dopadla mediace. Mediace trvala dvě a půl hodiny, kdy se rodiče s pomocí mediátora dohodli na týdenní střídavé péči. Nejdříve bylo potřeba dořešit spory z minulosti, pak se mohli rodiče soustředit na podmínkách střídavé péče. Výstupem mediace je dohoda, kterou rodiče předloží soudu.

21. 10. 2008 Opatrovnický soud kladně rozhodl o návrhu o střídavé péči.

11. 12. 2008 Domluvená návštěva sociální pracovnice u otce. Otec sděluje, že střídavá péče probíhá v pořádku, domluva s matkou je také dobrá. Richard s Filipem se s otcem více sblížili a střídavá péče jim vyhovuje. Otec se dětem věnuje hlavně v oblasti sportu.

3.) Vyhodnocení případu a shrnutí

OSPOD začal spolupracovat s rodiči dvojčat, kdy pan Y ohlásil, že paní X mu neumožňuje vídat syny. Velký pokrok udělá až mediace, kdy rodiče mezi sebou nastavili střídavou péči, která Richardovi a Filipovi prospívá.

Shrnutí

Rozvod je nepříjemná zásadní změna v životě rodičů i dítěte. Tuto nepříjemnou situaci je žádoucí, co nejdříve ukončit. Proto je vhodný nesporný rozvod, kdy se manželé předem domluví na péči o nezletilé dítě a majetkové vypořádání. Pokud se manželé nejsou schopni domluvit, rozhoduje v nejlepším zájmu za ně stát, skrze soud a OSPOD.

Dětství je období velmi důležité a citlivé, proto má nárok na zvláštní péči a pomoc. Každé dítě má právo vyrůstat ve své biologické rodině. A všechny kroky veřejných orgánů, soudů, státní správy a zákonodárných orgánů, jež se dítěte týkají, by měly být činěny s ohledem na jeho nejlepší zájem a blaho (Úmluva o právech dítěte).

Hlavní náplní práce sociálních pracovníků OSPOD je problematika péče o nezletilé děti, výchova a výživa dětí po rozvodu rodičů, poradenství rozvádějícím rodičům a dětem. Během rozvodu rodičů je důležitá role kolizního opatrovníka, který se vyjadřuje k zásadním věcem týkajících se péče o dítě před a po rozvodu.

OSPOD při výkonu kolizního opatrovnictví pracuje s rodinou v úředním nebo rodinném prostředí. Kolizní opatrovník především zjišťuje názor dítěte, který prezentuje u opatrovnického soudu.

Sociální práce s rodinou v rozvodu vyžaduje mezioborovou spolupráci, kdy OSPOD je v kontaktu se školou, lékařem, psychologem apod. Sociální práce s rodinou probíhá v rámci spolupracující sítě pomoci, kdy sociální pracovník OSPOD volí, kdo a jak může rodině nejlépe pomoci. Rodina může využít odborných poradenských služeb, např. mediace, rodinné terapie, intervenčního centra.

Konkrétní Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9 poskytuje vhled do sociální práce s rodinou v rozvodu skrze vybrané problematické rozvody.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zaměřila na děti, jejichž rodiče se rozvádějí. Cílem této práce bylo popsat roli Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9 a odborných poradenských služeb, které vstupují do situace rodiny v rozvodu a jsou nápomocné v porozvodové péči o nezletilé děti.

Cíl byl naplněn, skrze cestu pomoci pro rodiny v rozvodu, která začíná znalostí rodinné situace a dítěte samotného. Sociální pracovník provádí vyhodnocení této situace, stanovuje individuální plán, může se zúčastnit případové konference, aby se do případu rozvádějících se rodičů a tím ohroženého dítěte zapojilo, co nejvíce odborníků, a mohla být poskytnuta, co nejkvalitnější pomoc. Sociální pracovník se při práci s rodinou opírá o aktuální legislativu, zejména o novelizovaný zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Jak konkrétně je doloženo v jednotlivých kazuistikách praxe Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9.

Z uvedených kazuistik je vidět, že sociální pracovníci OSPOD jednájí hlavně v zájmu nezletilého dítěte. Jejich práce je zde důležitá ve smyslu usměrňování konfliktů mezi rodiči a případným doporučením odbornější pomoci, která následně může zlepšit vývoj a průběh celého rozvodu. Kazuistiky dále ukázaly, že když jsou rodiče schopni se domluvit a jednat v zájmu dítěte, může fungovat například střídavá péče. Ale jakmile v rodičích přetrvává zášť a nenávisť, střídavá péče může dětem přihoršit.

Rozhodnutí o porozvodové péči o nezletilé děti by mělo být rozhodnuto až po pečlivém zvážení rodičů, soudů a sociálních pracovníků. Stejně tak je vhodné, aby rodiče před finálním rozhodnutím navštívili rodinnou poradnu, kde můžou pracovat na jednotném výchovném stylu a na budoucí spolupráci.

Rozvod většinou zasáhne každého jedince, který je jeho součástí bez ohledu na věk. Při rodičovských sporech o děti jsou často potřeby dítěte ohrožovány, jelikož děti pro svůj vývoj potřebují mít emoční základu ve vztahu k rodičům a cítit, že je rodiče milují, a že u nich zaujímá důležité místo. Míra dopadu rozvodu je ovšem určena příslušným typem rozvodu. Při nesporném rozvodu, tedy rozvodu dohodou je dopad na dítě obecně menší, než při rozvodu sporném.

Pokud rodiče budou chtít, mohou svým dětem i přes bolestivý rozvod zajistit přirozený vývoj bez stresu. Děti jsou budoucí generace, proto bychom jim měli dopřát, co nejkvalitnější dětství.

Praktická část bakalářské práce byla zaměřena na jedno konkrétní Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9. Pro další práci by bylo zajímavé porovnání s jinými městskými částmi Prahy, případně jinými městy.

Seznam použité literatury

BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2.

BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit cítění dítěte a jak mu pomoci*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 131 s. ISBN 978-80-7367-843-2.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4.

JOWITT, Maureen and Steve O'LOUGHLIN. *Social work with children and families: Revised 2nd ed*. Exeter: Learning Matters, 2005, vii, 134 p. ISBN 978-184-4450-183.

LUKAVSKÁ, Lucie, Kamil LUKAVSKÝ a Eva ČÁPOVÁ. *Vzdělávání dospělých: jako základní prostředek uplatňování práv dětí v Evropě*. Praha: Jabok, 2000.

MÁCHOVÁ, Jiřina. *Spor o rodinu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, c1970. sv. 1.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2. s. 41

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče: od teorie k terapii*. Vyd. 1. Překlad Petr Patočka. Praha: Portál, 2010, 183 s. Spektrum (Portál). ISBN 978-807-3677-398.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3.

RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha, c2014, 29 s. ISBN 978-80-260-5521-1.

SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 127 s. Most (Mladá fronta), sv. 1. ISBN 80-717-8249-1

SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Překlad Stanislav Štech, Ludmila Šašková. Praha: Portál, 2001, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-717-8559-8.

Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0. s. 66-67

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxii, 890 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-727-0.

Periodikum a učební texty

Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK. *Metody sociální práce s rodinou: učební text.*

Sociální práce/ Sociální práca: Rodina v nejistotě. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2013, 13(3). ISSN 1213-6204.

Internetové zdroje

CSSPraha: *Rodinná terapie* [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/24846-rodinna-terapie>.

CSSPraha: *Intervenční centrum* [online]. [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/24828-intervencni-centrum-pomoc-obetem-domaciho-nasili>

Český statistický úřad: *Rozvodovost* [online]. [cit. 2015-10-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost>

Kde jsi, táto?: Výživné pro děti [online]. [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.kdejsitato.cz/vyzivne/vyzivne-pro-deti.html>

MPSV: *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany.* [online]. [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304#2>

MPSV. *Národní zpráva o rodině* [online]. 2015-11-15, 2004 [cit. 2015-11-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdfMPSV. *Porozvodové konflikty* [online]. [cit. 2015-10-26].

MPSV: *Sociálně-právní ochrana dětí* [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

Právo na dětství: *Kdo ji vykonává?* [online]. [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/ochrana-prav-deti/kdo-ji-vykonava/>.

Sociálně právní ochrana dětí a kolizní opatrovnictví [online]. 2015-11-15 [cit. 2015-11-15]. Dostupné z:
https://www1.rosice.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=14122&id_dokumenty=7605

Veřejný ochránce práv: Vyživovací povinnost rodičů k dětem, stanovení výživného [online]. [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/stiznosti-narady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/vyzivovaci-povinnost-rodicu-k-detem-stanoveni-vyzivneho/>

Zákony a dokumenty

MPSV. *ANALÝZA SÍŤE SLUŽEB PRO PRÁCI S RODINAMI A DĚTMI: Podklad k návrhu optimalizace řízení a financování systému péče o ohrožené děti a rodiny*, 2014.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Manuál k případovým konferencím*. První. Praha: MPSV, 2011. ISBN 78-80-7421-038-9.

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., Část 2 - Rodinné právo.

zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Seznam použitých zkratk

Ad. = a další

Aj. = a jiné

Apod. = a podobně

Atd. = a tak dále

ČR = Česká republika

IP = individuální plán

Např. = například

OSPOD = orgán

PK = případová konference

SPOD = sociálně-právní ochrana dětí

Tj. = to je

Tzn. = to znamená

Tzv. = tak zvaně

Seznam grafů

Graf č. 1: Prostředí kolem rodiny

Graf č. 2: Roční počet rozvodů

Graf č. 3: Pozice aktérů v systému péče o rodinu a dítě